De Levende Natuur 79 (12):261-263 (1976)

Summary.

Observations of Grey Lag Geese — Anser anser — on a breeding marsh in Zeeuws-Vlaanderen, the Netherlands, are described. The birds are spontaneous settlers from a nearby feral population and therefore are rather tame. They can be observed easily by the public. This leads to a popularisation of the wild geese in general and a better understanding for the necessity of the protection of the wetlands.

Het essenhakhout van Oud Kolland

ROB LICHTHART en HARM PIEK

In het oostelijk deel van het Kromme-Rijngebied ligt in de gemeente Amerongen het natuurmonument Oud Kolland, sinds 1971 eigendom van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Het Kromme-Rijngebied is vanouds bekend om de uitgestrekte oppervlakte essenhakhout. Deze, zowel in cultuurhistorisch als in natuurwetenschappelijk opzicht van betekenis zijnde oude vorm van grondgebruik dreigt echter te verdwijnen gezien de grote financiële offers die het voortzetten van een hakhoutbeheer met zich brengt. Het karakteristieke milieu, behorend bij het beheer van essenhakhout zal in de toekomst ongetwijfeld vrijwel alleen nog in beschermde natuurgebieden aanwezig zijn.

Het natuurmonument bestaat uit een tweetal complexen hakhout en een hoogstamboomgaard met een gezamenlijke oppervlakte van ca. 15 ha. Het vormt in wezen een uitloper van het slagenlandschap dat zich aan weerszijden van de Langbroeker Wetering uitstrekt. Het landschap wordt vooral gekenmerkt door kleinschaligheid, waarin als landschapsvormende elementen voorkomen percelen essenhakhout, opgaande eikenbossen, wilgengrienden, enkele nog overgebleven hoogstamboomgaarden alsmede knotwilgen langs de slootkanten. Oud Kolland is niet voor het publiek opengesteld: er lopen bovendien geen wegen of paden door het terrein. Vanaf de Rijndijk is echter een goed overzicht van het reservaat te verkrijgen.

In het essenhakhout worden fraaie oude essestobben gevonden waarop zeldzame en soortenrijke epifytenvegetaties groeien. De bodemvegetatie van het essenhakhout is kenmerkend voor het relatief sterk dynamische milieu van dergelijke hakhoutopstanden. Deze is dan ook voor een belangrijk deel samengesteld uit plantesoorten die groeien op kapvlakten van bossen op voedselrijke bodem en in ruderale zoomvegetaties. Plaatselijk wordt bovendien struweelontwikkeling waargenomen.

Het hakhout heeft, mede gezien de ligging temidden van graslanden, in faunistisch opzicht betekenis als broedgebied voor bosvogels en tevens als rustgebied voor zoogdieren.

Aan de zuidoostzijde van het bezit bevindt zich een oude hoogstamboomgaard, die vooral in landschappelijk en cultuurhistorisch opzicht van belang is, aangezien ook in dit gedeelte van ons land de hoogstamboomgaard meer en meer plaats moet maken voor de laagstamboomgaard. Zowel de boomgaard als de rondom het bezit aanwezige knotwilgen zijn van belang als broedbiotoop voor o.a. de Steenuil. In het onderstaande zal echter voornamelijk aandacht worden geschonken aan het hakhoutgedeelte.

Abiotisch milieu

In het natuurmonument komen holocene rivierafzettingen van de Rijn aan de oppervlakte. Zij zijn waarschijnlijk ontstaan aan het begin van het Subatlanticum (700 v. Chr.-heden). Deze rivierkleigronden behoren, geologisch gezien, tot de afzettingen van Tiel. Zij zijn waarschijnlijk gesedimenteerd tijdens de periode dat hier het zg. Houtense rivierafzettingssysteem aan de oppervlakte aanwezig was.

In het gebied worden binnen de afzettingen van Tiel een tweetal verschillende eenheden onderscheiden, t.w. oeverwallen en kommen. De oeverwal is ontstaan langs de oever van de voormalige rivier, aangezien bij overstroming de zwaardere en grovere deeltjes het dichtst bij de stroomgeul werden afgezet. De lichtere, fijnere deeltjes zijn op grotere afstand van de stroomgeul gedeponeerd en vormden uitgestrekte kommen.

De boomgaard ligt — zoals gebruikelijk — op de oeverwal. De oeverwal bestaat uit, bodemkundig bezien, kalkloze ooivaaggronden die zijn opgebouwd uit zware zavel en/of lichte klei.

De hakhoutpercelen liggen daarentegen in de kom waar de bodem bestaat uit kalkloze poldervaaggronden van zware klei. Op de overgang naar de ooivaaggronden wordt lichte klei aangetroffen.

Het gehele terrein is sterk begreppeld. Afvoer van overtollig water vindt dan ook in sterke mate plaats. De grondwaterstand is in het winterhalfjaar hoog (40 cm beneden maaiveld). In de zomermaanden treedt in de regel een sterke daling op (meer dan 120 cm beneden maaiveld). Bij hoge rivierafvoeren is er kwel vanuit de rivier merkbaar. Sinds er stuwen in de Rijn zijn aangebracht is de kwel in omvang toegenomen.

Flora en vegetatie

De plantengroei van het reservaat is gedurende zeer lange tijd sterk beïnvloed door de hakhoutexploitatie. De oudste topografische kaarten uit het midden van de vorige eeuw geven reeds aan dat de desbetreffende percelen toen al als hakhout in exploitatie waren. De omvang van de stronken doet echter vermoeden dat het hakhout nog ouder is. De potentieel natuurlijke vegetatie op deze voedselrijke jonge bodems behoort tot het Elzen-vogelkers-verbond (Alno-Padion).

Door periodieke vellingen van het jonge hout is de huidige vegetatie voornamelijk opgebouwd uit soorten die voorkomen op ruderale plaatsen en kapvlakten op voedselrijke bodems. Er worden weinig echte bosplanten gevonden. Aangetroffen bosplanten zijn o.a. Groot heksenkruid *(Circaea lutetiana)*, Bosandoorn *(Stachys sylvatica)*, Hop *(Humulus lupulus)*, Gewoon nagelkruid *(Geum urbanum)*, Robertskruid *(Geranium robertianum)* en Thujamos *(Thuidum tamariscinum)*.

Van de plantesoorten die het ruderale milieu van het hakhout indiceren, kunnen o.a. worden genoemd Fluitekruid *(Anthriscus sylvestris)*, Rietgras *(Phalaris arundinacea)*, Grote brandnetel *(Urtica dioica)*, Ruwe smele *(Deschampsia cespitosa)*, Kale jonker *(Cirsium palustre)*, Kraailook *(Allium vineale)*, Akkerkool *(Lapsana communis)*, Moerasspirea *(Filipendula ulmaria)*, Echte valeriaan *(Valeriana officinalis)* en Wilde kaardebol *(Dipsacus fullonum)*. Plaatselijk heeft zich in het hakhout een struweel kunnen ontwikkelen met o.a. Sleedoorn *(Prunus spinosa)*, Eenstijlige meidoorn *(Crataegus monogyna)*, Hondsroos *(Rosa canina)*, Gelderse roos *(Viburnum opulus)* en Braam *(Rubus* spec.). Naast Gewone es *(Fraxinus excelsior)* groeien er ook boomsoorten als Zwarte els *(Alnus glutinosa)* en Zomereik *(Quercus robur)*. Deze laatste soort is op één plaats dominant. In dit eikenhakhout is ondergroei vrijwel afwezig; plaatselijk groeit er echter Klimop

(Hedera helix) alsmede Ratelpopulier *(Populus tremula).*

Behalve de waarde van bovengenoemde vegetaties van het hakhoutmilieu moet toch als meest waardevol worden aangemerkt het voorkomen van zeldzame en soortenrijke epifytenvegetaties op oude stronken van de Es. Hoewel er beslist niet intensief is geïnventariseerd zijn er reeds 39 epifytische mossoorten op de stronken gevonden. Hieronder bevinden zich meer dan 20 zeldzame soorten. Als meest bijzondere, op essestronken aanwezige, mosvegetatie moet worden genoemd het Anomodonto-Isothecietum waarin o.a. voorkomen het zeldzame Spatelmos *(Homalia trichomanoides)* en Palmpjesmos *(Isothecium myurum).* Deze mosvegetatie komt alleen voor in essen- en iepenhakhoutbosjes langs de binnenduinrand van Walcheren tot Alkmaar en langs IJssel, Rijn, Kromme Rijn en Utrechtse Vecht. Ook in het natuurmonument de Bloemkampen bij Hierden is een geïsoleerde vindplaats aanwezig. Andere zeldzame mossoorten die gevonden werden, zijn *Radula complanata, Anomodon viticulosus, Metzgeria furcuta, Orthodicranum montanum* en *Brachythecium populeum.*

Daarnaast is het voorkomen van slootvegetaties met o.a. Waterviolier *(Hottonia palustris)* en Oeverzegge *(Carex riparia)* vermeldenswaard. Langs de slootkanten bevinden zich fraaie oude knotwilgen met o.a. Gewone eikvaren *(Polypodium vulgare)* als facultatieve epifyt.

Fauna

Over de fauna zijn weinig relevante gegevens voorhanden. Vermeldenswaard is echter dat er een tweetal nesten van de Blauwe reiger aanwezig is. Er worden af en toe Buizerds waargenomen. In oude knotwilgen broeden Steen- en Ransuilen.

Er worden geregeld Reeën, Hazen, Bunzings en Vossen gezien en gespeurd.

Uit entomologisch onderzoek in het essenhakhout van het Kromme-Rijngebied is gebleken, dat het hakhoutbiotoop ten opzichte van opgaand essenbos een hoge soortenrijkdom heeft. Hoewel het bezit van Natuurmonumenten niet werd bemonsterd, kan worden aangenomen dat het bovenstaande eveneens voor Oud Kolland zal gelden.

Litteratuur:

1. Westhoff, V. en A. J. den Held, 1969. Plantengemeenschappen in Nederland. Zutphen.
2. Roos, O. en P. Wolff, 1972. Vegetatiekundig onderzoek in het gebied tussen Leersum en Wijk bij Duurstede. Utrecht, KRP-rapport 35.
3. Jansen, T. R. en H. C. Kamerbeek, 1973. Vegetatieonderzoek van wilgengrienden en essenhakhout. Utrecht, KRP-rapport 6.
4. Asman, W. A. H. en S. P. Tjallingii (red.), 1974. Het Kromme-Rijnlandschap, een ekologische visie. Amsterdam, KRP-rapport 30.
5. Dirkse, G. en F. van Ommen 1975. Mossen in het essenhakhout van het Kromme-Rijngebied. (Oefening in bryofloristiek 2). Intern verslag RIN.
6. Mols, P. J. M., 1975. Insecten van essenhakhout. Inventarisatie van de entomofauna van essenhakhoutcomplexen in het Kromme-Rijngebied. Intern verslag RIN.
7. Lichthart, R. H. en H. Piek, 1976. Oud Kolland, beheersrichtlijnen. 's-Graveland, intern rapport Natuurmonumenten.
8. Diverse ongepubliceerde gegevens en inventarisaties, o.a. van P. A. Bakker (1971), D. de Boer (1972) en H. J. During (1976).